

Постол Олена Євгенівна

Комунікаційно-інформаційний континуум політичної системи

УДК 323.2:316.77

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-2.17>

Постол Олена Євгенівна
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
та загальноправових дисциплін
Національного університету
«Запорізька політехніка»
вул. Університетська, 64,
Запоріжжя, Україна
ORCID: 0000-0003-4603-8955

В статті розглядається комунікаційно-інформаційний континуум політичної системи, де політична система розуміється як динамічна структура, в якій і для якої інформаційні потоки відіграють ключову роль, забезпечуючи взаємодію між різними її елементами та оточенням. Інформаційно-комунікаційна модель забезпечує єдиний процес управління: прийом інформації, її відбір, порівняння з існуючими цінностями та нормами, прийняття та реалізацію рішень з обов'язковим зворотнім зв'язком. Зворотний зв'язок стабілізує систему та забезпечує її адаптацію до змін й непередбачуваних обставин. У роботі аналізується вплив якості та обсягу інформації, що надходить у зовнішнє і внутрішнє середовище політичної системи, на її ефективність і стійкість. В основі процесу конструювання політичної реальності та функціонування політичної системи як її інституційного втілення лежить комунікаційна взаємодія, що реалізується через різноманітні канали політичної комунікації. Основними рушійними силами, що впливають на функціонування системи, є інформаційне навантаження, затримка реакції, величина реакції на зміни та здатність до упередження – прогнозування і запобігання потенційним проблемам. Визначено три ключові закономірності, що характеризують ефективність політичної системи: залежність від інформаційного навантаження та затримки реакції; залежність реакції системи та її стійкість, при якій надмірна реакція може привести до дестабілізації системи; здатність до своєчасного реагування на виникаючі загрози. Інформаційно-комунікаційний простір в умовах розвитку інформаційного суспільства постає як один з найважливіших чинників формування і вдосконалення політичної сфери, як визначальна умова та водночас джерело репродукування існуючих форм соціального життя сучасного світу. Підкреслюється важливість інформаційно-комунікаційних процесів для ефективності сучасних політичних систем та їх здатності адаптуватися до змін.

Ключові слова: політична система, інформація, політична комунікація, інформаційно-комунікаційна модель, зворотний зв'язок, ефективність політичної комунікації, стійкість політичної системи.

Вступ. Політичне поле суспільного життя структурується навколо феномену політичної системи, яка в сучасному політологічному дискурсі набула широкого визнання та стала предметом ґрунтовних наукових досліджень. Поняття «політична система» функціонує як ядро політичного знання, слугуючи основою теоретичних концепцій та аналітичних моделей у межах політичної науки. У контексті динамічного онтологічного стану соціальних систем, політична система виступає механізмом адаптації й регуляції, особливо в умовах технологічного прогресу, що ускладнює як процеси матеріального виробництва, так і продукування символічних, інформаційних структур.

Новітні інформаційно-технологічні здобутки істотно трансформують уявлення про політичну реальність, стимулюючи осмислення політичних процесів через призму системного аналізу. Відтак, без урахування зворотного зв'язку та специфіки середовища функціонування, політична система редукується до спрощеного утворення та втрачає соціальну релевантність.

Реалії українського політичного життя стрімко трансформуються з надзвичайною інтенсивністю та актуалізують зацікавленість дослідників у вивченні поточних викликів та потенційних моделей змін в політичній системі. Особливу увагу викликають різного типу інформаційні та комунікаційні феномени й процеси, що обумовлюють

стійкість та модернізацію механізмів ухвалення рішень та ефективності функціонування політичних інститутів.

Мета та завдання. Осмислення комунікаційно-інформаційної природи політичної системи як її онтологічної сутності та умови й механізму існування, трансформацій та розвитку.

Методи дослідження. Осмислення природи політичної системи як такої, що перебуває в комунікаційно-інформаційному континуумі потребує цілого комплексу різних методологічних підходів. Ефективним, на наш погляд, стане поєднання структурно-функціонального, системного та кібернетичного наукових підходів. Це дозволить аналізувати сферу політичного буття як відкриту, складну, ієрархічну систему, складові елементи котрої розглядаються через призму функцій політичної системи, її особливостей, якостей та ґносеологічних розумінь.

Результати. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології кардинально змінили уявлення про простір і час. Ідеї канадського філософа Герберта Маршалла Мак-Люена щодо «глобального села» яскраво ілюструють трансформації уявлень про просторово-часові параметри [6]. Віртуалізація простору і часу, яку можна інтерпретувати через координатну сітку, зумовлює концентрацію інформаційної уваги навколо точки «тут і тепер». Така імплізія комунікативного простору руйнує зв'язки

між минули і сучасним, нівелюючи певним чином роль традиційних каналів комунікації у повсякденному житті масової аудиторії. Не можна не погодитися з І. Левченком, що «...варіативність і селективність дій учасників інституціалізованого суспільства, проблема стійкого існування в світі, що змінюється, його невизначеність, мінливі обставини, перманентна трансформація структур, зв'язків і відносин, забезпечення взаємодії всієї системи соціальних інститутів наполегливо вимагають нового усвідомлення загальності та універсальності соціальної комунікації» [4, с. 261].

Системний аналіз як метод аналізу політики був запроваджений у політичну теорію Девідом Істоном, американсько-канадським політологом, автором теорії політичної системи [12]. Він розумів політичну систему як механізм функціонування влади, певний порядок розподілу цінностей та ресурсів. Істон обґрунтував бачення політичного життя як підсистеми загального соціального організму. Політична система функціонує поряд з іншими суспільними підсистемами, зокрема економічною, культурною та соціальною структурою і перебуває в загальному середовищі, яке включає інформаційний контекст.

Така модель політичної системи має не лише соціально-системний, а й кібернетичний характер. Вона постає як складна, відкрита соціально-політична система управлінського типу, що існує на основі гнучкого механізму зворотного зв'язку. Така система взаємодіє із зовнішнім середовищем через певні відносини, що охоплюють усі сигнали, що надходять ззовні, та всі дії, що здійснюються у відповідь.

У контексті сучасних досліджень політичної комунікації особливо продуктивними виявилися кібернетичні уявлення, а саме концепція зворотного зв'язку, а також закономірності так званого «кібернетичного гомеостазу» – стійкого, саморегульованого функціонування складних відкритих систем в умовах змінного зовнішнього середовища через активну взаємодію з ним. Що є важливою умовою гармонійного, синхронного існування політичної системи. Тут можна погодитися з українським дослідником А.Є. Лясотою, який вважає, що макрорівневими показниками асинхронності політичної системи можна вважати низьку транспарентність електоральних процесів, закритий тип рекрутування політичної еліти, підконтрольність ЗМІ політичній владі, домінування певної політичної ідеології тощо. «У макрополітичному контексті асинхронність політичної системи має ендегенну або екзогенну природу. Ендегенна асинхронність продукується основними інститутами держави й залежить від ступеня демократичності політичного режиму» [5, с. 36].

Зовнішнє середовище політичної системи має складну структуру і включає інтрасоціальну та екстрасоціальну компоненти. Інтрасоціальне серед-

овище охоплює екологічну, біологічну, особистісну та соціальну системи. Соціальна система, в свою чергу, диференціюється на підсистеми культури, економіки, соціальної структури, демографії тощо. Екстрасоціальне середовище утворюють зовнішні політичні, екологічні та соціальні системи. Вони, в свою чергу, поділяються на підсистеми: культурну, соціальної структури, економічну, демографічну та інші. Політична система реагує на імпульси, які надходять з усього різноманітного середовища. Незалежно від джерела – чи то системи, чи то підсистеми середовища – імпульси завжди мають соціальну природу і виражаються через діяльність соціалізованих індивідів або груп. Така комунікаційна взаємодія укладається у імпульси-вимоги та імпульси-підтримки. Імпульси вимог стосуються розподілу благ (матеріальних і духовних), регулювання поведінки, стандартів та регулювання комунікації та інформації. Імпульси, що свідчать про підтримку виражаються через активну участь громадян в політичному житті, законотворчість, довіру до офіційної інформації та державних інституцій, а також підтримці політичних еліт. Натомість, ці «звернення» до системи конвертуються у зворотні імпульси, а саме: перерозподіл матеріальних та духовних благ, створення та прийняття нових законів та нормативно-правових актів, регулювання взаємодій та суспільних відносин. Ці зворотні імпульси – політичні результати – справляють вплив на зовнішнє середовище, яке охоплює громадян конкретної держави, так і населення сусідніх країн, а також світову громадську думку. У відповідь середовище формує нові імпульси, що надходять назад до системи, утворюючи комунікаційний контур зворотного зв'язку. Він виконує важливу стабілізаційну функцію політичної системи, сприяє зниженню напруження, зумовленого зовнішніми викликами та адаптації системи до динамічних умов середовища. «Для того, щоб політична система ефективно функціонувала як стандартна модельна система, всі її компоненти повинні мати певну узгодженість і виконувати стандартизовані функції з певними входами й виходами – гомеостаз. У модерних інформаційних технологіях це означає, що є певні порти, які підключаються і подають сигнали на вході. Тоді на виході ви отримуєте передбачуваний результат» [8, с. 33–34].

Політичну систему слід розглядати одночасно як певну структуру влади і як безперервний процес – взаємопов'язаний комунікаційний потік політичної поведінки, що рухається від входу до виходу і замкнений на стабілізуючий механізм зворотного зв'язку. Суб'єкт-об'єктне відношення, властиве комунікативній діяльності у формі управління (у ньому комунікатор розглядає реципієнта як об'єкт комунікативного впливу та засіб досягнення цілей). Складний процес формування моделі наці-

ональної політичної культури, на думку О. Рудак-вича, ґрунтується на комунікації. «Взаємодія на основі політико-культурних елементів – це і зацікавлений обмін культурними цінностями між членами нації, і цілеспрямований вплив творців культури та органів влади на народ з метою формування певного типу політичної культури, і творче наслідування світоглядних рис і поведінки національних героїв, авторитетних політиків та громадських діячів. У більшості випадків суб'єкт політичної культури не адресує політико-культурну інформацію конкретним суб'єктам і не вимагає реакції на неї певним чином. Суб'єкти політичної діяльності свідомо і добровільно вибирають із політико-культурного поля потрібні зразки, чи діють, керуючись самостійно сформованими настановами» [9, с. 52].

У контексті еволюції комунікацій можна відокремити кілька ключових тенденцій: розширення глобального комунікаційного простору через цифрову інфраструктуру; поглиблення взаємодії політичних акторів як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівні; віртуалізація політичної діяльності що передбачає децентралізацію, зростання швидкості змін та домінування опосередкованої комунікації. Інформаційно-комунікаційний простір в умовах розвитку інформаційного суспільства постає як один з найважливіших чинників формування і вдосконалення політичної сфери, як визначальна умова та водночас джерело репродукування існуючих форм соціального життя сучасного світу. «Розвиток інформаційно-комунікаційного простору вносить нові аспекти в соціальне спілкування, робить можливим виникнення нових соціальних спільностей і суб'єктів соціальної дії» [3, с. 252]. Відбувається поступове перенесення політичної взаємодії у віртуальний вимір, де суб'єкти взаємодіють із символічними структурами реальності.

Комунікативну модель політичної системи було сформульовано американським дослідником Карлом Дойчем. У своїй праці «Нерви управління: моделі політичної комунікації та контролю» [11] він виходив із розуміння політичної системи як процесу управління та координації зусиль суспільства задля досягнення визначених цілей. Цей процес Дойч поділив на чотири послідовно організовані блоки-субпроцеси, які в своїй сукупності утворюють єдиний інформаційно-комунікативний механізм управління суспільством. Перший блок включає численні приймальні елементи, що сприймають безперервні потоки інформації як із внутрішнього так і зі зовнішнього середовища. Ці потоки надходять з різноманітних джерел – державних і громадських, офіційних і неофіційних, відкритих і закритих. У цьому блоці відбувається відбір релевантної інформації та її первинне кодування.

У другому блоці здійснюється співвіднесення отриманої інформації з домінуючими у державі цінностями, традиціями та нормативними уявлен-

нями, а також фільтрація згідно з наявними пріоритетами та цілями. Одночасно ця інформація накопичується та зберігається. Потім потенційні варіанти подальшого розвитку подій та викликані ними зміни передаються до третього блоку – центру ухвалення рішень. У четвертому блоці – блоці реалізації рішень – ухвалені заходи передаються виконавчим структурам, які не лише здійснюють ці рішення на практиці, але й забезпечують систему зворотним зв'язком щодо результатів реалізації, а також стану самої системи.

Механізм зворотного зв'язку має в комунікативній моделі виняткове значення, оскільки забезпечує стабільність цієї динамічної структури, здатної до адаптації та реагування на непередбачувані зміни. Саме тому, низка дослідників відносить модель Дойча до типу кібернетичних моделей політичної системи.

Ефективність комунікації в межах політичної системи визначається накопиченням суспільством досвідом щодо комунікативних практик, умінням зберігати, пригадувати та трансформувати інформацію завдяки пам'яті про попередній досвід. Комунікативні інструменти суспільства включають стандартизовану систему символів – мову, а також додаткові коди, що втілюються в колективні пам'яті, асоціативних уявленнях, звичках та матеріальних носіях інформації. «Інформація – це насправді штука, з якої створені мрії. І її можна передавати, аналізувати та вимірювати. Хоч би як ми її не називали – інформація, зразок, форма, *gestalt*, опис стану, функція розподілу або ж негативна ентропія – вона стала доступною з наукового аналізу» [2, с. 554]. Ефективність комунікації має два ідеалізовані полюси: абсолютну ефективність та нульову. Реальна ефективність комунікаційного впливу, за його концепцією, коливається між цими двома межами. Так, громадська думка тягнє до абсолютної ефективності, тоді як нульова ефективність характеризує ситуації, в яких домінує індивідуальне, незалежне прийняття політичних рішень, без суттєвого зовнішнього інформаційного впливу.

Оцінювати ефективність комунікаційних впливів у політичній сфері є надзвичайно важливим завданням, оскільки воно дає змогу визначити обґрунтованість застосованих політичних стратегій, виявити результативність окремих каналів поширення інформації та встановити найбільш сприятливі умови впливу на цільову аудиторію. Однак абсолютна ефективність політичних впливів може бути виміряна лише частково, оскільки підсумкові результати залежать від численних конкурентних і соціальних чинників, не завжди доступних для повноцінного аналізу. Зокрема, складно ізолювати вплив політичної реклами від ефекту міжособистісної комунікації, змін рівня політичної активності населення або надзвичайних подій, таких як зміна уряду чи революційні трансформації.

Демократія стикається з серйозними випробуваннями в усьому світі у XXI столітті. Британський політолог Майкл Савард в «Демократичному дизайні» [13, с. 211–216] стверджує, що для ефективної та творчої реакції на сьогодення необхідно працювати з універсальним новим набором концепцій та інституцій. У сучасних суспільствах постійні змін, а відповідно комунікаційно-інформаційний континуум є нестійким. Потрібні політичні системи, які постійно адаптуються. Однією з ключових переваг демократії є її здатність робити це через самоаналіз та самокорекцію. Тим часом цілі демократії залишаються незмінними: свобода, рівність, верховенство права та захист основних прав. Для того, щоб демократія дотримувалася цих цілей і водночас була гнучкою, абсолютною вимогою є зобов'язання її громадян, осіб, які приймають політичні рішення, та інституцій виконувати свою роботу. Розробка нових демократичних практик може стати найголовнішим дизайнерським викликом. «Новітні політичні технології дають змогу прискорити та масштабувати вплив на громадянське суспільство та водночас створюють платформу інституційних та відкритих практик взаємодії суспільства та влади, встановлюють демократичні моделі політичної участі та модернізують організаційну структуру політичної системи на всіх рівнях. У сучасних політичних реаліях актуалізується проблема реформування застарілих інституцій, модернізації та впровадження новітніх політичних технологій, особливо в контексті модернізації політичної системи» [1, с. 34].

Цей принцип проявляється, з одного боку, у здатності складно організованого системного об'єкта адаптуватися до впливів зовнішнього середовища шляхом здійснення певних внутрішніх структурно-функціональних змін. З іншого боку, він виражається у можливості самої системи активно впливати на навколишнє середовище, «пристосовуючи» його до власних внутрішніх параметрів і «потреб» через здобуття та засвоєння необхідних ресурсів, а також шляхом нейтралізації несприятливих зовнішніх чинників.

Висновки. У добу стрімкого розвитку комунікаційно-інформаційних технологій дедалі більше держав отримують нові інструменти для здійснення суспільно-політичної взаємодії. Це, з одного боку, розширює можливості громадян для участі в політичному процесі, а з іншого – створює додаткові ризики політичних маніпуляцій і штучного формування громадської думки. Сучасні політичні технології суттєво прискорюють і масштабують інструменти впливу на громадянське суспільство. Водночас вони забезпечують нові механізми демократичної участі та сприяють модернізації політичної системи як на національному так і на регіональному рівнях.

У дискурсивній моделі політичної комунікації набуває принципового значення зворотній зв'язок, котрий має бути зорієнтований на досягнення консенсусу шляхом рівноправної участі всіх суб'єктів дискурсу, за відсутності примусу, через аргументовану згоду, визнання правомірності позицій інших учасників і готовності до критичного переосмислення власних переконань у процесі діалогу.

Комунікативна взаємодія в політичному просторі постає як соціальна реальність, яка конструюється індивідом через інтерпретацію знаково-символічних повідомлень і усвідомленні існуючих структур суспільного буття. Політична реальність формується не лише на основі особистого досвіду, а й шляхом засвоєння колективного досвіду, поступово набуваючи інституціональних форм і механізмів легітимації, що ґрунтується на ритуальних практиках, матеріальних і знакових символах. Отже, в основі процесу конструювання політичної реальності та функціонування політичної системи як її інституційного втілення лежить саме комунікативна взаємодія, що реалізується через різноманітні канали політичної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вайєр А. М., Іванова А.В. Політичні технології як чинник процесу демократизації громадянського суспільства. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 65. С. 33–40.
2. Дойч К. Народи, нації та комунікація. *Націоналізм. Антологія* / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Смолоскип, 2000. С. 546–566.
3. Дубас О.П. Інформаційно-комунікаційний простір: культурно-політичні детермінанти: монографія. Київ: Генеза, 2011. 256 с.
4. Левченко І. Соціальна комунікація як важлива складова інформаційно-комунікаційного простору. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2022. Вип. 14. С. 253–265.
5. Лясота А. Є. Критерії асинхронності функціонування політичної системи перехідних суспільств. *Регіональні студії*. 2020. Вип. 20. С. 32–37.
6. Мак-Люен М. Галактика Гутенберга. Становлення людини друкованої книги. Київ : Лабораторія, 2024. 384 с.
7. Недбай В.В. Сучасні політичні комунікації: медійно-технологічний аспект: монографія. Одеса: Фенікс, 2009. 341 с.
8. Резанова Н. О., Волобуєв В. В. Принципи системного підходу в аналізі політичної системи суспільства. *Politicus*. 2024, № 3. С. 32–39.
9. Рудакевич О. Комунікативна модель національної політичної культури. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*, 2010. Вип. 14. С. 49–52.
10. Bobrow D. Mass Communication and the Political System. *The Public Opinion Quarterly*. Vol. 37, No. 4. P. 551–568.

11. Deutsch K. The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control. New York: The Free Press, 1973. 316 p.
12. Easton D. The Political System. New York. Publisher: Alfred A. Knopf, 1953. 352 p.
13. Saward M. Democratic Design. Oxford University, 2021. p. 216.

REFERENCES:

1. Vaiier A. M., Ivanova A. V. (2020) Politychni tekhnologii yak chynnyk protsesu demokratyzatsii hromadianskoho suspilstva [Political technologies as a factor in the democratization of civil society]. Aktualni problemy polityky : zb. nauk. pr. Odesa : Vydavnychiy dim "Helvetyka", Vyp. 65, S. 33–40. [in Ukrainian]
2. Doich K. (2000) Narody, natsii ta komunikatsiia [Nations, nationalism, and communication]. In: Natsionalizm. Antolohiia / uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. Kyiv : Smoloskyp, S. 546–566. [in Ukrainian]
3. Dubas O. P. (2011) Informatsiino-komunikatsiinyi prostir: kulturno-politychni determinanty [Information and communication space: cultural and political determinants]: monohrafiia. Kyiv : Heneza, 256 s. [in Ukrainian]
4. Levchenko I. (2022) Sotsialna komunikatsiia yak vazhlyva skladova informatsiino-komunikatsiinoho prostoru [Social communication as an important component of the information and communication space]. Sotsium. Dokument. Komunikatsiia, Vyp. 14, S. 253–265. [in Ukrainian]
5. Liasota A. Ye. (2020) Kryterii asynkhronnosti funktsionuvannia politychnoi systemy perekhidnykh suspilstv [Criteria of asynchrony in the functioning of political systems of transitional societies]. Rehionalni studii, Vyp. 20, S. 32–37. [in Ukrainian]
6. Mak-Liuen M. (2024) Halaktyka Hutemberha. Stanovlennia liudyny drukovanoi knyhy [The Gutenberg Galaxy. The Making of Typographic Man]. Kyiv : Laboratoriia, 384 s. [in Ukrainian]
7. Nedbai V. V. (2009) Suchasni politychni komunikatsii: mediino-tekhnologichnyi aspekt [Modern political communications: media-technological aspect]: monohrafiia. Odesa : Feniks, 341 s. [in Ukrainian]
8. Riezanova N. O., Volobuev V. V. (2024) Pryntsypy systemnoho pidkhodu v analizi politychnoi systemy suspilstva [Principles of the systems approach in analyzing the political system of society]. Politicus, № 3, S. 32–39. [in Ukrainian]
9. Rudakevych O. (2010) Komunikativna model natsionalnoi politychnoi kultury [Communicative model of national political culture]. Naukovi visnyk Uzhhorodskoho universytetu : Seriia: Politolohiia. Sotsiolohiia. Filosofiia, Vyp. 14, S. 49–52. [in Ukrainian]
10. Bobrow D. (1974) Mass Communication and the Political System. The Public Opinion Quarterly. Vol. 37, No. 4. R. 551–568. [in USA]
11. Deutsch K. (1973) The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control. New York: The Free Press, 316 r. [in USA]
12. Easton D. (1953) The Political System. New York. Publisher: Alfred A. Knopf, 352 r. [in USA]
13. Saward M. (1921) Democratic Design. Oxford University, r. 216. [in Great Britain]

Communication and information continuum of the political system

Postol Olena Yevhenivna

Doctor of Political Sciences, Professor,
Professor at the Department of Political
Science and General Legal Disciplines
National University
"Zaporizhzhia Polytechnic"
Universytetska str., 64,
Zaporizhzhia, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4603-8955

This article examines the communication and information continuum of the political system, which is understood as a dynamic structure in which – and for which – information flows play a key role, ensuring interaction between its various elements and the surrounding environment. The information and communication model ensures a unified governance process: receiving information, selecting it, comparing it with existing values and norms, making and implementing decisions, all accompanied by mandatory feedback. Feedback stabilizes the system and enables it to adapt to changes and unforeseen circumstances. The paper analyzes the impact of the quality and volume of information entering both the external and internal environments of the political system on its effectiveness and stability. At the core of constructing political reality and the functioning of the political system as its institutional embodiment lies communicative interaction, which is realized through various channels of political communication. The main driving forces affecting the system's functioning include: information load, response delay, the magnitude of the reaction to changes, and the capacity for anticipation – namely, the forecasting and prevention of potential problems. Three key patterns are identified that characterize the effectiveness of the political system: dependence on information load and response delay; the correlation between the system's response and its stability, where excessive reactivity can lead to destabilization; the ability to respond promptly to emerging threats. In the context of an evolving information society, the information and communication space emerges as one of the most important factors in the formation and improvement of the political sphere. It serves both as a crucial condition and a source for the reproduction of existing forms of social life in the modern world. The importance of information and communication processes for the efficiency of modern political systems and their adaptability to change is emphasized.

Key words: political system, information, political communication, information and communication model, feedback, effectiveness of political communication, stability of the political system.